

PLUTARCH Z CHERONEI (*DEMETR.* 32. 5–7)
I WOJNA DIADOCHÓW W LATACH 299–298 p.n.e.

TOMASZ ZIELIŃSKI

ABSTRACT (Plutarch of Chaeronea (*Demetr.* 32.5–7) and the Diadochi War in 299–298 B.C.): The main issue of this article is response to the assumption of some researchers about the Diadochi War in 299–298 B.C. The analysis of our sources demonstrates that there are no sufficient evidences to such conclusions.

W studiach poświęconych relacjom pomiędzy diadochami po bitwie pod Ipsos pojawiają się wzmianki o konflikcie, do jakiego miało dojść w latach 299–298¹. Przypuszczenia te opierają się przede wszystkim na lakonicznej wzmiance Plutarcha z Cheronei o porozumieniu zawartym przez Demetriusza Poliorketesę z Ptolemeuszem, królem Egiptu, w pierwszych latach po wspomnianej bitwie. Autor nie wyjaśnia jednak okoliczności, które miały przyczynić się do podjęcia takiego działania. Zaznacza jedynie, że doszło do tego za pośrednictwem sprzymierzonego z Poliorketesem władcy – Seleukosa. Milczenie Plutarcha jest znaczące ze względu na fragmentaryczność bazy źródłowej, w tym szczególnie wobec faktu, że XXI księga *Biblioteki Historycznej* Diodora Sycylijskiego, który przekazał nam najobszerniejszą relację o tych czasach, zachowała się tylko we fragmentach². Plutarch jest zatem jedynym autorem wspominającym o układzie obu władców.

Zdaniem wielu badaczy pewne światło na temat przekazu Plutarcha mogą rzucać informacje płynące z innych źródeł. Wśród nich decydującą rolę odgrywa lakoniczny przekaz Euzebiusza z Cezarei w którym informuje on o zniszczeniu przez Demetriusza miasta Samarii³. Oprócz niego jako wydarzenia, które mogły mieć związek z porozumieniem Poliorketesę z Ptolemeuszem, próbuje się interpretować dwa inne przekazy źródłowej. Z jednej strony wzmiankowane przez Plutarcha oblężenie miasta Soloi w Cylicji, w czasie którego miało dojść do konfliktu Demetriusza z Lizymachem, władcą sprzymierzonym z Ptolemeuszem. Z drugiej natomiast wspomnianą przez jedną z inskrypcji pomoc udzieloną miastu Aspendos w Pamfilii w Azji Mniejszej przez oddział ptolemejskich najemników⁴. Powiązanie tych wydarzeń z przekazem Plutarcha wydaje się wskazywać na to, że doszło do znaczącego konfliktu, w który zaangażowani byli wszyscy czterej wspomniani władcy. Chociaż taka teza pojawia się w literaturze przedmiotu, to do tej pory kwestia ewentualnej wojny diadochów nie

¹ Wszystkie daty, o ile nie zaznaczono inaczej, odnoszą się do czasów p.n.e.

² Zasadność takiej nazwy dzieła Diodora kwestionuje Hornblower 1981, 22–24.

³ Euseb. *Chron.* II, 118 (Euseb. *Chron.* = *Eusebi Chroniconum Canonum libri duo*, ed. A. Schoene, Berlin 1875).

⁴ *SEG* 17.639.

doczekała się odrębnego studium⁵. Wobec tego zasadnym wydaje się podjęcie próby jej weryfikacji.

I

Przyczyn zawarcia wzmiankowanego przez Plutarcha porozumienia Demetriusza z Ptolemeuszem należy szukać w sekwencji wydarzeń mających miejsce po bitwie pod Ipsos w 301 r. W jej efekcie państwo Antygona Jednookiego i jego syna Demetriusza zostało podzielone między zwycięzców. Zgodnie z dokonаныmi ustaleniami władający dotychczas Tracją Lizymach otrzymał ziemie w Azji Mniejszej na zachód od gór Taurus, z kolei Seleukos na wschód od tychże⁶. Wspólna granica ich monarchii ciągnęła się jednak na północy, prawdopodobnie wzdłuż rzeki Halys, która, jak się uważa, była linią graniczną państwa Antygonidów w 311 roku⁷. Niejasna pozostaje kwestia trzeciego z koalicjantów, Kassandra, króla Macedonii, o którego nabytkach terytorialnych nasze źródła milczą. Uważa się jednak, że częścią ustaleń między diadochami była zgoda na swobodę działań tego władcy na obszarze Adriatyku i południowej Grecji⁸. Jedynym niewątpliwym nabytkiem terytorialnym Antypatrydów była Cylicja, którą otrzymał Pleistarchos, brat macedońskiego króla⁹. Chociaż nowy układ przewidywał podział państwa Antygonidów, to niektóre ich dawne ziemie dochowały wierności ocalałemu z bitwy Demetriuszowi. Jego posiadłości nie były już tak rozległe jak w poprzednich latach, ale nadal w ich skład wchodziły przynajmniej Korynt, Megara, Efez, Cypr, Tyr oraz Sydon¹⁰. Oprócz tego Demetriusz dysponował także znaczącym atutem w postaci silnej floty i, jak pokazała niedaleka przyszłość, nie miał zamiaru biernie przyglądać się wydarzeniom¹¹. Chociaż więc bitwa pod Ipsos może uchodzić za przełomowy moment wojen diadochów, to nie rozwiązała wszystkich problemów w ich wzajemnych stosunkach. Co więcej, stała się źródłem wielu następnych. Na dalszym przebiegu wydarzeń decydująco zaważyć miała jednak nie pozycja Demetriusza, ale sprawa południowej Syrii.

Ptolemeusz, król Egiptu, z racji braku udziału w decydującym starciu nie został uwzględniony w nowym układzie. Niedługo przed bitwą pod Ipsos udało mu się jednak opanować

⁵ Taki obraz działań wprost sugerują np. Burstein 1980, 78–79; Lach 2012, 247–248; 2014, 188–189; cf. Lund 1992, 89; Waterfield 2019, 266.

⁶ Plu. *Demetr.* 30.1; Plb. V 67.8; XXVIII 20.6; App. *Syr.* 55.

⁷ Meyer 1925, 25.

⁸ Walbank 1988, 199–200.

⁹ Plu. *Demetr.* 31.4. Kwestia wielkości i zasięgu państwa Pleistarchosa jest wciąż przedmiotem sporów wśród badaczy, zob. Willamowitz-Mollendorf 1881, 198; Meyer 1925, 28; Beloch 1927, 317–319; Robert 1945, 57–61; Mastroncinque 1981, 39–40; Buraselis 1982, 28–29; Will 1984, 60; Billows 1989, 191–193; Gregory 1995.

¹⁰ Plu. *Demetr.* 30.3–4; 32.7; 33.8; 35.1; 39.1; D.S. XX 113.1; Dixon 2014, 65, 75–76; Sherwin White 1978, 88; Piccard 1979, 263–267; Newell 1978, 140.

¹¹ Lund (1992, 84) używa w tym kontekście pojęcia talassokracji. Podobnie Will (2003, 85).

tereny południowej Syrii (nazywane w źródłach Celesyrią), gdzie umieścił swoje garnizony¹². Tymczasem zgodnie z ustaleniami po Ipsos tereny te zostały uznane za łup Seleukosa. Z tego powodu po odniesionym zwycięstwie ten ostatni władca wyruszył na południe, ale król Egiptu odmówił wycofania swoich oddziałów ze spornego terytorium¹³. Zagrożony pretensjami Seleukosa Ptolemeusz nawiązał zatem bliższe relacje z Lizymachem. Wzrost pozycji Seleukosa nie leżał również interesie władcy trackiego, którego działania w tym okresie, chociażby w postaci budowy w Syrii stolicy Antiochii, traktowane są jako dowód na jego szczególne zainteresowanie sytuacją w Azji Mniejszej i Grecji¹⁴. Sojusz obu władców został przypieczętowany mariażem dynastycznym Lizymacha z Arsinone, córką Ptolemeusza¹⁵. Małżeństwo to było jednym z elementów polityki dynastycznej władcy Egiptu, który w pierwszych kilku latach po 301 r. związał się więzami dynastycznymi także z Antypatrydami w Macedonii i tyranem Agatoklesem na Sycylii¹⁶.

W nowej sytuacji politycznej Seleukos zwrócił się nieoczekiwanie w stronę Demetriusza, którego flota operowała w tym czasie na Morzu Egejskim¹⁷. Poliorketes nie zwlekał z odpowiedzią i wyruszył na Wschód. Zaatakował Pleistarchosa w Cylicji, złupił tamtejszy skarbiec w Kyindzie, by niedługo potem ostatecznie przejąć kontrolę nad tym obszarem¹⁸. Pewność, z jaką Demetriusz najechał Cylicję, mogłaby oznaczać, że jego poczynania zostały wcześniej ustalone z Seleukosem i były elementem szerszego planu. Jest też możliwe, że Seleukos chciał wyeliminować potencjalne niebezpieczeństwo ze strony Pleistarchosa w razie konfliktu z Lizymachem i po prostu zaakceptował podbój dokonany przez swojego sojusznika¹⁹. Układ obu władców został następnie przypieczętowany małżeństwem Seleukosa z córką Demetriusza, Stratoniką²⁰. Obaj władcy przystąpili też do działań propagandowych w Azji Mniejszej, próbując podważyć autorytet Lizymacha wśród tamtejszych miast greckich²¹.

¹² D.S. XX 113.1–2. Na temat zmieniającej się w starożytności percepcji terminu Celesyria zob. Grabowski 2010, 131–137.

¹³ D.S. XX 1.5.

¹⁴ Na temat Antiochii zob. Cohen 2006, 81–84.

¹⁵ Plu. *Demetr.* 31.3. Plutarch błędnie informuje, że obok Lizymacha doszło także do małżeństwa jego syna Agatoklesa z inną córką Ptolemeusza imieniem Lizandra, zob. Macurdy 1932, 56–58; Landucci-Gattinoni 1992, 163–166.

¹⁶ Seibert 1967, 72–78; Caroli 2007, 66–67.

¹⁷ Plu. *Demetr.* 31.2. Analiza motywów obu władców zob. Mehl 1986, 221–223.

¹⁸ Plu. *Demetr.* 31.2–32, 1. Lokalizacja Kyindy, zob. Simpson 1957; Bing 1973; Hornblower 1981, 69 przyp. 168.

¹⁹ Buraselis 1982, 24; Mastrocinque 1979, 37–38.

²⁰ Stratonika została później żoną syna Seleukosa, Antiocha, zob. Plut. *Demetr.* 38; Zadorojnyi 1999.

²¹ *OGIS* 10 = Burstein 1985, 1; *OGIS* 213 = Burstein 1985, 2; I. Didyma 479; I. *Didyma* 480 = Austin 2006, 108); Kosmetatou 2010.

II

Przedstawiona powyżej sekwencja wydarzeń nie budzi większych wątpliwości badaczy²². Zasadniczy problem wiąże się z próbą rekonstrukcji tego, co nastąpiło po zawarciu przez Demetriusza sojuszu z Seleukosem i w jakich okolicznościach doszło do jego zbliżenia z Ptolemeuszem. Jedyną ciągłą narrację wydarzeń odnajdujemy w *Żywocie Demetriusza*: *ἐν δὲ τούτῳ Δηϊδάμεια πλεύσασα πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ συγγενομένη χρόνον οὐ πολλὸν ἐξ ἄρρωστίας τινὸς ἐτελεύτησε. γενομένης δὲ πρὸς Πτολεμαῖον διὰ Σελεύκου φιλίας αὐτῷ, ὡμολογήθη Πτολεμαῖδα τὴν Πτολεμαίου θυγατέρα λαβεῖν αὐτὸν γυναικα.* („Tymczasem [po małżeństwie Stratoniki z Seleukosem – przyp. aut.], Deidameia przyплыnęła z Grecji do Demetriusza i będąc z nim przez krótki okres czasu zmarła z powodu jakiejś choroby. Następnie, za pośrednictwem Seleukosa, ustanowiona została przyjaźń między Demetriuszem i Ptolemeuszem i uzgodniono też, że Demetriusz weźmie Ptolemais, córkę Ptolemeusza, za żonę”)²³.

Do wspomnianych wydarzeń Plutarch odniósł się również w biografii Pyrrusa z Epiru. We wspomnianym dziele pisze: *[ὁ Πύρρος] παῖσαντα δὲ Δημήτριον οὐκ ἐγκατέλιπεν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν τῇ Ἑλλάδι πόλεις πιστευθεὶς διεφύλαξε, καὶ συμβάσεων αὐτῷ γενομένων πρὸς Πτολεμαῖον ἔπλευσεν εἰς Αἴγυπτον ὀμηρέσων* („Kiedy Demetriusz poniósł klęskę, Pyrrus nie opuścił go, lecz zarówno strzegł miast w Helladzie, które zostały mu powierzone, jak i kiedy Demetriusz zawarł porozumienie z Ptolemeuszem, popłynął jako zakładnik do Egiptu”)²⁴.

Wykorzystując dostępny nam materiał źródłowy, możemy próbować uściślić, kiedy zawarto wspomniany przez Plutarcha układ. Do bitwy pod Ipsos doszło najpóźniej w ateńskim miesiącu Metageition przypadającym na przełomie sierpnia i września roku 301. Na ten miesiąc zachowana ateńska inskrypcja datuje obalenie stronników Demetriusza w Atenach²⁵. Po ucieczce z pola bitwy Poliorketes przebywał przez pewien czas w Efezie, aby udać się stamtąd do Cylicji i przez Cypr powrócić do Grecji. Jego następnym działaniem, mogło mieć ono miejsce najwcześniej na wiosnę 300 r., był atak na Chersones Traki²⁶. Wspomniane mariaże dynastyczne diadochów zostały zaś zawarte w opinii Plutarcha „niedługo po” (*οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον*) tym wydarzeniu²⁷. Wiadomo też, że wysłany do Egiptu jako zakładnik Pyrrus po-

²² Dreyer (2000), opierając się na jednym z fragmentów (B27) kroniki *Marmor Parium*, próbował wykazać, że Demetriusz interweniował w Grecji w 299/298 r., ale stan jego zachowania jest daleki od pewnego odczytania.

²³ Plu. *Demetr.* 32.5–7 – wszystkie przekłady pochodzą od autora.

²⁴ Plu. *Pyrrh.* 4.5.

²⁵ *IG II²* 640, l. 5.

²⁶ D.S. XXI 1.4b; Plu. *Demetr.* 30.1–4; 31.2. Plutarch nie wspomina o wyprawie do Cylicji, pisząc, że z Efezu Demetriusz wypłynął prosto do Aten, ale w tym momencie stosuje kompresję chronologiczną, zob. Bosworth 2002, 259 przyp. 51.

²⁷ Plu. *Demetr.* 31.3.

wrócił do Europy i objął tron w Epirze między 298 a 297 r.²⁸. W naszych kalkulacjach musimy też uwzględnić czas, który spędził w Egipcie. Z tych powodów wzmiankowane przez Plutarcha porozumienie Demetriusza z Ptolemeuszem możemy datować z dużym prawdopodobieństwem na rok 299/298.

Na podstawie dostępnych źródeł badacze próbują łączyć kilka innych przekazów ze wspomnianym układem obu władców. Pierwszym i zarazem najważniejszym z nich jest fragment napisanej po grecku *Historii uniwersalnej* Euzebiusza z Cezarei. Do naszych czasów zachowały się jej przekłady – armeński nieznanego autorstwa z V w. n.e. oraz łaciński z mniej więcej tego samego okresu dokonany przez Hieronima ze Strydonu²⁹. W pierwszym z nich, w XIX-wiecznym tłumaczeniu z armeńskiego dokonany przez Alfreda Schoene, czytamy: *Demetrius rex Asianorum, Poliorcetes appellatus, Samaritanorum urbem a Perdica constructam (s. incolis frequentatam) totam cepit*. Podobnie przekazał Hieronim: *Demetrius rex Asiae cognomento Poliorketes Samaritarum urbem vastat, quam Perdiccas ante construxerat*³⁰. Grecki odpowiednik powyższych *passusów* odnajdujemy także w późniejszej relacji VIII-wiecznego mnicha bizantyńskiego Synkellosa: *Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς τὴν πόλιν Σαμαρέων ἐπόρθησεν* („Demetriusz Poliorketes zniszczył miasto Samarytańczyków”)³¹. Do wydarzenia tego miało dojść według Euzebiusza w 1. roku 121. olimpiady (297/296 r.). Demetriusz przebywał jednak na Wschodzie do 296/295 r., kiedy ponownie wyprawił się do Europy³². Z tego powodu na początku ubiegłego stulecia włoski badacz Giuseppe Corradi przyjął, że przekazana przez Euzebiusza data jest zbyt późna, i zaproponował, aby wydarzenie to datować na rok 298. Uznał w ten sposób zburzenie Samarii za element konfliktu między Demetriuszem i Ptolemeuszem, który zakończył się wspomnianym przez Plutarcha porozumieniem. Propozycja ta została zaakceptowana przez większość uczonych³³.

Wspomniani badacze, akceptując chronologię wydarzeń zaproponowaną przez G. Corradiego, rekonstruują w oparciu o nią potencjalne motywy postępowania Demetriusza i Ptolemeusza. Przede wszystkim wskazują oni na historyczny kontekst wydarzeń pozwalający lepiej zrozumieć powody, które mogły skłonić obu władców do zawarcia porozumienia. Koncepcje wspomnianego uczonego mogą również wyjaśniać motywy, którymi kierował się Se-

²⁸ Lévêque 1957, 116; Bosworth 2002, 263 przyp. 66; Wheatley, Dunn 2020, 450.

²⁹ Schoene 1875.

³⁰ Euseb. *Chron.* II 118 (Ol. 121.1); Hieron. (ed. Schoene) II, 119.

³¹ Syncell. *Chronogr.* 329.28 (Syncell. *Chronogr.* = *The Chronography of George Syncellos: A Byzantine Chronicle of Universal History From the Creation*, transl. with an introd. and notes by W. Adler and P. Tuffin, Oxford 2002).

³² Rzepka 1997, 14.

³³ Corradi 1929, 39–40; Wehrli 1968, 260; Grainger 1990, 133, 233; Bosworth 2002, 265; Wheatley, Dunn 2020, 293.

leukos. Jak zwraca się uwagę, we wcześniejszych wyprawach, które diadochowie podejmowali przeciwko Ptolemeuszowi, władca oczekiwał na przeciwnika dopiero u bram swojego państwa i niewykluczone, że podobną taktykę zastosowałby także w przypadku działań Demetriusza. Takie postępowanie umożliwiłoby Poliorketesowi opanowanie całego wschodniego pasa wybrzeża śródziemnomorskiego, a więc terenów nominalnie przypadających Seleukosowi. Poza tym skutki działań mogły być dla tego ostatniego niezwykle groźne. Gdyby Demetriuszowi udało się tego dokonać, panowanie Seleukosa nad Syrią stanęłoby pod znakiem zapytania. Z kolei zwycięstwo Ptolemeusza powstrzymałoby ekspansję Demetriusza w kierunku południowym, ale mogłoby równocześnie skierować ją na ziemie kontrolowane przez Seleukosa. Ten ostatni mógł być zatem szczególnie zainteresowany, aby działania Demetriusza nie przyczyniły się do długotrwałego konfliktu, którego skutków dla swojego panowania nie był pewny³⁴.

Za zaproponowaną przez G. Corradiego korektą chronologii Euzebiusza przemawia też obserwacja poczyniona przez Briana Boswortha. Zwrócił on uwagę na niewielką wiarygodność autora, który często popełniał liczne błędy w datowaniu – obalenie Demetriusza z Falelonu umieszcza w roku 305/304 (w rzeczywistości 307 r.), podczas gdy opanowanie przez Ptolemeusza Cypru na rok 304/303 r. (właściwie 311 r.)³⁵. Nie możemy zatem wykluczyć, że Euzebiusz błędnie podał datę wyprawy Demetriusza do Samarii.

Innym przekazem, w którym dostrzega się wpływ relacjonowanych wydarzeń na porozumienie między Demetriuszem i Ptolemeuszem, jest tekst inskrypcji z miasta Aspendos w Pamfilii³⁶. Nie zachował się on w całości, ale wiadomo, że jest podziękowaniem mieszkańców miasta dla najemników, którzy mieli przybyć wraz z dwoma dowódcami działającymi w służbie króla Ptolemeusza. Brakuje jednak bezpośredniej informacji, o którym przedstawicielu dynastii Lagidów mowa. Mimo uszkodzenia tekstu badacze są w większości zgodni, że występują tam imiona Leonidesa, tożsamego prawdopodobnie z ptolemejskim wodzem Leonidesem znanym z działań w Cylicji w 310 r. i Grecji w 308 r., oraz Filoklesa, późniejszego króla Sydonu. Treść inskrypcji została poddana analizie przez włoskiego badacza Maria Segrego. Przede wszystkim zwrócił on uwagę, że wzmiankowany w tekście Ptolemeusz pojawia się z tytułem królewskim. Ponieważ w 305/304 r. nasze źródła odnotowują fakt przyjęcia przez władcę Egiptu tytułu królewskiego, M. Segre uznał, że wspomniana data wyznacza

³⁴ Grainger 1990, 141–142.

³⁵ Bosworth 2002, 265 przyp. 70.

³⁶ *SEG* 17.639.

terminus post quem dla opisanych wydarzeń³⁷. Sugerował on, że Ptolemeusz wzmiankowany w tekście to pierwszy władca tego imienia. Jego zdaniem zawarte w inskrypcji informacje wskazują, że władca Egiptu mógł być w tym czasie w posiadaniu całej Pamfilii, Likii oraz Pizydii. Mario Segre uważał ponadto, że pomoc dla miasta miała być konsekwencją ataku Demetriusza popieranego przez sprzymierzonego z nim Seleukosa. Włoski badacz podpierał te wnioski dwoma uwagami. Po pierwsze, że Ptolemeusz nigdy nie walczył oficjalnie ani z Seleukosem ani z Lizymachem. Po drugie Filokles, który po roku 290 został władcą odrestaurowanej monarchii Sydonu, pojawia się w inskrypcji jeszcze bez tytułu królewskiego. W oparciu o te argumenty wspomniany badacz zasugerował, że wydarzenia wzmiankowane przez inskrypcję z Aspendos odnoszą się do okresu 299–298 i były elementem wojny między Ptolemeuszem, Demetriuszem oraz Seleukosem³⁸.

Niemiecki uczony Benedikt Niese umieścił w interesującym nas okresie także pewien przekaz Plutarcha, który powiązał z działaniami Demetriusza przeciwko Pleistarchosowi w Cylicji w 299 roku³⁹. We wskazanym fragmencie Plutarch opisuje oblężenie przez Demetriusza cylicyjskiego miasta Soloi, którego mieszkańcom na pomoc miał przybyć Lizymach. Wezwał on następnie Poliorketesą, aby ten pokazał mu swoje maszyny wojenne i okręty w pełnej gotowości. Gdy Demetriusz to uczynił, Lizymach wyraził jedynie swój podziw i odszedł. Plutarch nie precyzuje jednak, kiedy miało dojść do tego spotkania. W biografii Poliorketesą informacja ta pojawia się w rozdziale poświęconym talentom wojskowym Demetriusza i dotyczy tego, w jaki sposób działania władcy były generalnie odbierane przez mu współczesnych. Benedikt Niese nie uzasadnił szerzej swojej koncepcji, przyznał jedynie, że nie widział innego kontekstu wydarzeń, do którego mógłby odnieść ten przekaz⁴⁰.

Przedstawione powyżej wzmianki źródłowe zostały interpretowane przez różnych badaczy jako świadectwa konfliktu między diadochami w latach 299–298. W przypadku Demetriusza źródła odnotowują jego aktywność w Samarii i Pamfilii przeciwko Ptolemeuszowi oraz w Cylicji przeciwko Lizymachowi. Swoją rolę w tych wydarzeniach odegrał również Seleukos. Zachowane źródła nie informują co prawda o prowadzonych przez niego działaniach zbrojnych, ale podkreślają jego rolę w nawiązaniu porozumienia między Demetriuszem i Ptolemeuszem. Układ obu wspomnianych władców może być zatem traktowany jako pokój kończący wcześniejsze zmagania. Pewne potwierdzenie słuszności takiej rekonstrukcji wydarzeń mo-

³⁷ Na temat chronologii zob. Yardley, Wheatley, Heckel 2011, 244–245.

³⁸ Segre 1934.

³⁹ Plu. *Demetr.* 20.4; Niese 1893, 355 przyp. 4.

⁴⁰ Hünerwadel (1900, 56) uznał to wydarzenie za ahistoryczne, jednak Elkeles (1941, 35 przyp. 8) słusznie zwrócił uwagę, że oszczędny w szczegółach przy posługiwaniu się materiałem anegdotycznym Plutarch podaje nazwę konkretnego miasta.

żemy odnaleźć w jednej ze wzmianek w *Epitome* Justyna. Przedstawiając sytuację polityczną po bitwie pod Ipsos, pisze on bowiem, że Seleukos połączył się z Demetriuszem, z kolei Ptolemeusz z Lizymachem (*Seleucus Demetrio, Ptolomeus Lysimacho iunguntur*). Informacja ta może sugerować powstanie dwóch wrogich sobie bloków politycznych⁴¹. Bliższa analiza wspomnianych przekazów źródłowych każe być jednak ostrożnym w wyciąganiu tak dalekich wniosków.

III

Jak pamiętamy, kluczowym przekazem dla zaprezentowanej rekonstrukcji wydarzeń są wzmianki Plutarcha w biografii Demetriusza oraz Pyrrusa. Ich lakoniczność rodzi jednak liczne problemy badawcze:

- 1) nie znamy dokładnej treści zawartego porozumienia między Demetriuszem a Ptolemeuszem;
- 2) Plutarch nie przedstawia kontekstu wydarzeń, które doprowadziły do układu obu władców;
- 3) Plutarch nie wyjaśnia jaki był stosunek obu władców do zawartego porozumienia i dlatego to właśnie Demetriusz zgodził się wysłać zakładnika, którym stał się Pyrrus;
- 4) zastanawiać może brak udziału w porozumieniu sprzymierzonego z władcą egipskim Lizymacha.

Każdy ze wspomnianych problemów należy rozpatrzyć osobno.

1) Przystępując do analizy wzmiankowanych powyżej problemów relacji Plutarcha, warto na początku zwrócić uwagę na informację, którą autor przekazuje na temat układu Demetriusza z Ptolemeuszem. Dotyczy ona związania się Poliorketesza z Ptolemais. Biograf z Cheronei nie stwierdza w cytowanym fragmencie, że doszło między nimi do zawarcia małżeństwa, a jedynie, że wyrażono na to zgodę (*ὁμολογήθη*). Z innego fragmentu biografii Poliorketesza wiadomo, że do małżeństwa tego doszło dopiero w 287/286 r. wraz z podjętą przez Demetriusza wyprawą do Azji Mniejszej. Odnosząc się w nim do wcześniejszych ustaleń, Plutarch wyjaśnia, że Ptolemais została wtedy zaręczona z Demetriuszem (*καθωμολογημένην*)⁴². Niestety nie wyjaśnia powodów, dla których nie doszło do zawarcia tego małżeństwa w roku 299/8 r.

⁴¹ Iust. XV 4.24.

⁴² Plu. *Demetr.* 46.3

Niewykluczone, że relacje Plutarcha nie są jedynymi informacjami na temat układu Demetriusza z Ptolemeuszem. W tym kontekście istotną rolę może odgrywać jeden z przekazów bizantyńskiego leksykonu *Liber Suda*. Autor hasła rozpoczyna go zdaniem informującym o zawarciu przez Demetriusza przyjaźni z Ptolemeuszem, której celem miała być walka na rzecz wyzwolenia Hellady i wzajemna obrona podległych władcom terytoriów. W dalszej części hasła relacjonuje bliżej wyprawę Demetriusza do Grecji w 307 r. zakończoną zdobyciem Aten oraz działania propagandowe podjęte przez Ptolemeusza dla zyskania poparcia Greków i jego aktywność w Afryce (308 r.). Cały przekaz *Liber Suda* kończy stwierdzenie, że porozumienie obu władców nie trwało jednak długo⁴³. Większość badaczy przyjmuje, że wszystkie wspomniane przez leksykon wydarzenia należą do tej samej sekwencji⁴⁴. Nie brakuje jednak takich, którzy wątpią w historyczność porozumienia w tym okresie. Należy bowiem zauważyć, że nie jest ono znane Diodorowi, który zdaje najbardziej obszerną relacje na temat okresu wojen diadochów, w tym również dotyczącą wspomnianych wydarzeń z lat 308–307⁴⁵. Jakob Seibert zaproponował jednak inne podejście do interpretacji tego przekazu. W swojej analizie przekonywająco wykazał on, że cały fragment *Liber Suda* składa się w rzeczywistości z trzech odrębnych od siebie części, a relacjonowane wydarzenia nie pozostają ze sobą w związku przyczynowo-skutkowym. W jego przekonaniu autor hasła miał nieudolnie dokonać połączenia wspomnianych informacji w jeden przekaz. Jakob Seibert podkreśla też fakt, że o ewentualnym porozumieniu Demetriusza z Ptolemeuszem w tym okresie milczy zresztą nie tylko Diodor, ale także Plutarch. Ten ostatni wspomina jednak o układzie po bitwie pod Ipsos i zdaniem J. Seiberta właśnie ta wzmianka mogła być źródłem nieporozumienia, które znajdujemy w relacji *Liber Suda*⁴⁶. Niektórzy badacze przychylają się do tych przypuszczeń i uznają za J. Seiberta, że obie informacje odnoszą się do tego samego wydarzenia⁴⁷.

Wnioski niemieckiego badacza wydają się prawdopodobne. Przede wszystkim informacja zawarta w *Liber Suda* nie znajduje potwierdzenia w narracji Diodora, który daje najobszerniejszą i najbardziej szczegółową relację odnośnie do panujących stosunków między diadokami aż do czasów bitwy pod Ipsos⁴⁸. Zwraca też uwagę sama konstrukcja hasła w *Liber Suda*. Nietrudno zauważyć, że przedstawia ono informacje w sposób niespójny. Podczas bo-

⁴³ Suda s.v. Δημήτριος (Δ 431).

⁴⁴ Simpson 1957, 404; Will 1984, 71; Grabowski 2010a, 196.

⁴⁵ Buraselis, 1982, 50

⁴⁶ Seibert 1969, 181–183.

⁴⁷ Winnicki 1989, 49 przyp. 18; Billows 1997, 145 przyp. 18, 201 przyp. 32.

⁴⁸ Meeus 2018, 131–136. Badacz ten zalicza jednak porozumienie wzmiankowane przez *Liber Suda* jako zawarte w 308/307 r.

wiem gdy wspomniane powyżej pierwsze i ostatnie zdania hasła wprost odnoszą się do siebie, jego środkowa część nie wyjaśnia konsekwencji porozumienia między władcami ani nie odnosi się do czasu trwania układu Demetriusza z Ptolemeuszem. Dotyczy ona bowiem innych problemów. W świetle tych uwag jest mało prawdopodobne, by autor hasła korzystał z opisu wydarzeń przedstawionych zgodnie z tradycją reprezentowaną przez Diodora. Być może więc miał na myśli wzmiankowane przez Plutarcha porozumienie zawarte po bitwie pod Ipsos, jak to sugerował J. Seibert. Za takim rozwiązaniem przemawiałaby jeszcze jedna przesłanka. Otóż autor hasła, pisząc o tym porozumieniu, używa terminów *φιλία* oraz *σύμβασις*. Być może nie jest to przypadek, że Plutarch na opisanie tego układu używa właśnie określeń *φιλία* w biogramie Demetriusza, a *σύμβασις* w biogramie Pyrrusa. Fakt, że wykorzystał akurat te terminy, jest o tyle zastanawiający, że w innych miejscach do opisu relacji pomiędzy diadokhami używa szerokiego spektrum określeń⁴⁹.

Przyjmując koncepcję J. Seiberta, warto zastanowić się, czy wzmianka w *Liber Suda* może poszerzyć naszą wiedzę na temat warunków porozumienia z 299/298 r. Dotyczy to przede wszystkim informacji o walce na rzecz wolności miast greckich. W przypadku Demetriusza taka deklaracja niespełna trzy lata po bitwie pod Ipsos, nawet jeżeli tylko o znaczeniu propagandowym, może wydawać się zaskakująca. Wraz bowiem z klęską Antygonidów miasta greckie na czele z Atenami w większości wypowiedziały mu posłuszeństwo⁵⁰. Niewykluczone, że wzmianka o takim warunku porozumienia może być inwencją autora przekazu *Liber Suda*. Jak słusznie zauważył bowiem Aleksander Meeus, Antygonidzi w swojej praktyce dyplomatycznej często wprowadzali do zawieranych traktatów klauzulę o wolności miast greckich⁵¹. Można więc przypuszczać, że autor, znając tę praktykę, powiązał tę klauzulę także z opisywanym porozumieniem. Taka kompresja informacji w krótkim hasle poświęconym tak barwnej postaci jak Demetriusz nie byłaby zaskoczeniem. Wobec tego wątpliwym jest, aby informacje, które odnajdujemy w *Liber Suda* rzucały istotne światło na treść zawartego między Demetriuszem i Ptolemeuszem porozumienia.

2) Próbuując wyjaśnić motywy, które skłoniły obu władców do zawarcia układu, musimy zwrócić naszą uwagę na dwa wspomniane już przekazy źródłowe. Pierwszy z nich dotyczy wzmiankowanego przez Euzebiusza z Cezarei zburzenia Samarii w 297/296 r. Drugi z kolei związany jest z pomocą ptolemejskich najemników, o której wspomina inskrypcja z Aspen-

⁴⁹ Rzeczowniki: *συνεργόν* (*Eum.* 12.1–2), *ὁμολογία* (*Demetr.* 43.1), *συνμαχία* (36.1; *Pyrr.* 6.2–3), *οἰκειότης* (*Demetr.* 31.3); czasowniki: *συνίστημι* (*Demetr.* 28.1; 44.1), *συνμίγνυμι* (*Eum.* 13.4), *συνμαχέω* (*Eum.* 3.3).

⁵⁰ Plu. *Demetr.* 30–31.

⁵¹ Meeus 2018, 110–111.

dos. Przekazy te mogą bowiem sugerować szerszy konflikt między dwojgiem władców, którego konsekwencją było opisane przez Plutarcha porozumienie.

Przystępując do analizy świadectwa Euzebiusza, warto na początku odnieść się do wiarygodności informacji, które ze sobą niesie. Autor pierwszej biografii Demetriusza, Günter Elkeles, sugerował bowiem, że fragment Euzebiusza jest pomyłką tego autora i odnosi się do wydarzeń II w. Demetriusz wzmiankowany w tym przekazie to w rzeczywistości Demetriusz Nikator, władca państwa Seleukidów⁵². Wydaje się jednak, że we wspomnianym przez Euzebiusza wydarzeniu nie ma uzasadnienia dla tak znacznej korekty chronologii. Przede wszystkim Demetriusz i Ptolemeusz pozostawali w początkach III w. we wrogich stosunkach i dlatego ewentualna wojna między nimi w tym okresie była możliwa. Po drugie, wiarygodność przekazu Euzebiusza potwierdza także wskazany przez niego obszar tych zmagania. Samaria znalazła się bowiem po bitwie pod Ipsos pod panowaniem Ptolemeusza jako część administracyjnego okręgu Celesyrii i Fenicji⁵³.

Podaną przez Euzebiusza datę ataku na Samarię G. Corradi, o czym była już mowa, uznał za zbyt późną i zaproponował datowanie tego wydarzenia na rok 298. Możliwe jest jednak przytoczenie argumentów przemawiających za tym, że to data zaproponowana przez włoskiego badacza jest z kolei zbyt wczesna. Wskazuje na to analiza pozycji i możliwości Demetriusza w tym okresie. Aby je ocenić, warto w tym celu spojrzeć bliżej na to, co na ten temat mogą mówić jego działania w pierwszych kilku latach po bitwie pod Ipsos. Trudno oprzeć się wrażeniu, że były to głównie krótkie łupieżcze wyprawy, które były możliwe dzięki panowaniu Demetriusza na morzu⁵⁴. Tak było w przypadku jego ataku na Chersones Tracki czy opanowaniu Kyindy. Wydaje się, że podobna sytuacja miała miejsce również w kontekście jego przeprawy do Syrii⁵⁵. Niewykluczone, że w interesującym nas okresie Demetriusz dysponował ograniczonymi środkami finansowymi. Warto przy tym wspomnieć, że nieznaną są losy skarbów, które Demetriusz pozostawił w Atenach, wyruszając do Azji w 302 r. Plutarch milczy bowiem o tym, czy mieszkańcy miasta dokonali zwrotu tych środków, kiedy Poliorketes pojawił się w Atenach po bitwie pod Ipsos. Możliwym jest, że Demetriusz ich nie odzyskał⁵⁶. Tymczasem zaatakowanie Samarii wydaje się mieć, na tle wcześniej wspomnianych działań, zdecydowanie inny charakter. Było to miasto położone około 60 km od portu Stratonos

⁵² Elkeles 1941, 38.

⁵³ Dušek 2011, 73.

⁵⁴ Wheatley, Dunn 2020, 292 słusznie zauważają, że dobitnym wyrazem talassokracji Demetriusza była swobodna podróż jego żony Deidamei z Grecji do Syrii.

⁵⁵ Plu. *Demetr.* 31.4

⁵⁶ Plu. *Demetr.* 30.2. Podobnie na temat sytuacji finansowej Demetriusza wypowiadają się Buraselis (1982, 58–59) i Walbank (1988, 201). Wheatley, Dunn (2020, 259) twierdzą, że członkowie rodziny mogli zachować część skarbów Poliorketesesa, ale jego aktywność w tym czasie wskazuje na znaczne problemy finansowe.

Pyrgos (przemianowanego potem przez Heroda Wielkiego na Cezareę) i ponad 100 km od najdalej wysuniętej posiadłości Demetriusza na południe – Sydonu. Był to zatem atak na ziemie położone głęboko na terytorium podległym Ptolemeuszowi. Co więcej, wydaje się, że zdobycie Samarii wymagało od Poliorketesa znacznych nakładów środków. Miasto było bowiem silnie ufortyfikowane. Potwierdzają to nie tylko źródła pisane, ale także prowadzone w Samarii w latach 30. ubiegłego wieku badania archeologiczne⁵⁷. Informacja, że Demetriuszowi udało się tę miejscowość zdobyć, może wskazywać, że jego pozycja od momentu przybycia na Wschód uległa wzmocnieniu na tyle, by pozwolić mu na prowadzenie większych działań lądowych.

Przesłanką wskazującą na podwyższenie się rangi Demetriusza jest rozwój jego mennictwa. Edward Newell wskazał na lata 298–294 jako okres wyjątkowo dużej emisji monet oraz fakt bicia ich z bardzo konkretnymi wizerunkami. Symbolika monet Demetriusza – postać skrzydlatej bogini zwycięstwa Nike stojącej na dziobie zdobytego okrętu oraz boga mórz Posejdon wymachującego swoim trójzębem – mogła wskazywać na rosnące aspiracje władcy⁵⁸.

Na prowadzenie większych operacji lądowych pozwalał Demetriuszowi także fakt kontrolowania terenów dostarczających ważnych surowców. Posiadanie Cylicji dawało mu dostęp do drewna gór Amanus niezbędnego do budowy okrętów⁵⁹. Z drugiej strony tereny te pozwalały na rekrutację licznych najemników, których Demetriusz wykorzystywał już wcześniej⁶⁰. Największy z przeciwników jego ojca, Eumenes z Kardii, był w stanie w 318 r. w ciągu kilku miesięcy włączyć do swojej armii 12 tys. najemników z Cylicji, jednak pamiętajmy, że dysponował on już od początku znacznie większymi środkami finansowymi⁶¹. Do tego należy wziąć pod uwagę, że dostęp do Tyru i Sydonu dawał Demetriuszowi możliwość korzystania ze sławnych lasów Libanu⁶². Wykorzystanie takich zasobów i podjęcie działań wymagało jednak czasu. Tymczasem koncepcja G. Corradiego zakłada, że przeprowadzony przez Demetriusza atak na Samarię miał miejsce niedługo po przybyciu do Syrii⁶³. Wydaje się mało prawdopodobne, że ograniczający się wcześniej do działań łupieżczych Poliorketes w krótkim czasie był w stanie przygotować i przeprowadzić operację lądową na tak dużą skalę.

⁵⁷ Euseb. *Chron.* II, 118; D.S. XIX 93.7; Crowfoot, Kenyon, Sukenik 1942, 24–27; Ovadiah 1983, 189–192; Winnicki 1989, 39 przyp. 120.

⁵⁸ Newell 1978, 24–43; Mørkholm 1991, 77–78.

⁵⁹ Plu. *Demetr.* 35.5. O zasobach drewna zob. Meiggs 1982.

⁶⁰ D.S. XX 47.1.

⁶¹ D.S. XVIII 61.3–5.

⁶² Meiggs 1982, 49–87. O tym, że stocznie Demetriusza na Cyprze czy w Fenicji działały, świadczy fakt, że w 295 r. przybyły do niego stamtąd liczne okręty, zob. Plu. *Demetr.* 33.4

⁶³ Plu. *Pyrrh.* 4.4–5.1; Bosworth (2002, 263 przyp. 66) twierdzi, że taka datacja wydaje się zdecydowanie za wczesna i nic nie wyklucza nawet roku 297, ale wtedy opisane powyżej wydarzenia musiały by się dokonać w ciągu kilku miesięcy.

W kontekście chronologii działań Demetriusza warto zwrócić również uwagę na wiarygodność dat przekazywanych przez Euzebiusza. Pomimo błędów, które popełniał w swojej chronologii, wiele wydarzeń po Aleksandrze datował on w sposób właściwy. Wśród nich jest założenie Antigonei przez Antygona w 308/307 r., podobnie powstanie Antiochii na rok 301/300 czy też śmierć komediopisarza Menandra z Aten (292/291 r.)⁶⁴. Wobec braku innych źródeł mówiących o zniszczeniu Samarii trudno a priori odrzucić datę podaną przez Euzebiusza tylko ze względu na to, że w podawanej chronologii zdarzało mu się popełniać błędy. Powyższe rozważania skłaniają zatem do postawienia tezy, że dokonany przez Demetriusza atak na Samarię miał miejsce w roku wskazanym przez historyka z Cezarei.

Drugim przekazem źródłowym, w którym doszukiwano się świadectwa wojny Demetriusza z Ptolemeuszem, jest wspominany tekst inskrypcji z miasta Aspendos. Zwraca jednak uwagę fakt, że z zachowanego tekstu nie wynika wprost, przed czym lub kim oddział najemników miałby bronić Aspendos. Konieczność udzielenia wsparcia niewątpliwie może wskazywać na problemy miasta, ale nie dowodzi, że przyczyną tej sytuacji był atak dokonany przez Demetriusza. W tym wypadku mógł być to zarówno Poliorketes jak i inny władca bądź jedno z miast. Dyskusyjny jest również pogląd M. Segrego o posiadaniu przez Ptolemeusza obszarów Pamfilii, Likii i Pizydii. Wspomniany władca nie wziął bowiem udziału w bitwie pod Ipsos i, zważywszy na niewielkie zaangażowanie w kampanii roku 302/301 przeciwko Antygonidom, trudno zaakceptować, że otrzymał od swoich sojuszników tak znaczne obszary w Azji Mniejszej. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę, że po bitwie pod Ipsos Ptolemeusz zarzucał Seleukosowi, że nie otrzymał żadnej nagrody za swój udział w wojnie⁶⁵. Nie do końca przekonujący wydaje się również argument włoskiego badacza związany z faktem, że w inskrypcji z Aspendos Filokles pojawia się bez tytułu królewskiego. Jest możliwe bowiem, że w czasie operacji w Pamfilii działał on tylko jako dowódca Ptolemeusza⁶⁶.

Osobnego potraktowania wymaga jedno z założeń M. Segrego związane z określeniem Ptolemeusza w tekście inskrypcji tytułem królewskim. Jak pamiętamy, informacja ta miała sugerować, że do wydarzenia w Pamfilii doszło najwcześniej w 305/304 r. Brian Bosworth sugerował, że praktyką niektórych autorów antycznych było określanie w ten sposób diadochów również w kontekście wcześniejszych wydarzeń. Wychodząc od tego założenia, wydarzenie opisane w inskrypcji z Aspendos datował on na lata poprzedzające rok 305. Koncepcja

⁶⁴ Euseb. *Chron.* II, 118–119 (Ol. 118.1; 119.4; 122.1).

⁶⁵ D.S. XXI 1.5. Laroche (1979, 56) na podstawie jednej z likijskich inskrypcji (*TAM I*, 35), wysunął przypuszczenie, że Ptolemeusz zajął Likię czasu około bitwy pod Ipsos, ale zob. krytykę Bryce 1986, 49–50.

⁶⁶ Griffith 1935, 315; Seibert 1970, 344–351; Merker 1970, 146–147; Bagnall 1976, 111–113; Mastrocinque 1979, 45–47; Bosworth 2002, 233–236; Grainger 2009, 81–84.

A.B. Boswortha została jednak ostatnio zakwestionowana przez Paschalis Paschidisa. W jego opinii tekst inskrypcji z Aspendos w żaden sposób nie potwierdza, aby Ptolemeusz, jego dowódcy bądź armia znajdowali się w rejonie Aspendos w czasie opisanych w inskrypcji wydarzeń. Co więcej, jego zdaniem nie ma powodów ku temu, ażeby wiązać je z jakimikolwiek innymi znanymi nam wydarzeniami z okresu wojen diadochów⁶⁷.

3) Akceptując koncepcję G. Corradiego o ataku Demetriusza na Samarię w 298 r., trudno znaleźć uzasadnienie, dlaczego zawierający porozumienie z Ptolemeuszem niespełna dwa lata wcześniej Demetriusz miałby zdecydować się na działania wojenne przeciwko temu władcy. Kluczowe dla zrozumienia motywacji Poliorketesesa są informacje, które posiadamy na temat innych porozumień między diadochami po śmierci Aleksandra. Jak pokazał bowiem A. Meeus tego typu układy były szczególnie nietrwałe. Co więcej, gdy tylko nadarzała się okazja, diadochom nic nie przeszkadzało, aby złamać zawarte porozumienie jak i ewentualnie ponownie je uzgodnić⁶⁸. Biorąc pod uwagę brak przywiązania diadochów do takich umów, wspomniany przez Plutarcha układ z 299/8 r. nie musiał być dużą przeszkodą dla żadnego z jego sygnatariuszy.

W przypadku Ptolemeusza nieco światła na jego stosunek do porozumienia zawartego z Poliorketesem rzuca sprawa małżeństwa z Ptolemais. Wśród przyczyn oddania jej ręki Demetriuszowi mógł być fakt, że była ona córką Eurydyki, siostry Fili, żony wspomnianego władcy. Wiadomo jednak, że poza Ptolemais król Egiptu miał w tym czasie jeszcze jedną córkę, Antygonę, która była również niezamężna i z chwilą zawarcia porozumienia przez obu władców miała około 25 lat⁶⁹. Warto natomiast zwrócić uwagę, że matką Antygony była druga wybranka Ptolemeusza – Berenike. Fakt ten może wydawać się nie bez znaczenia, ponieważ zdaniem Plutarcha to właśnie ta ostatnia cieszyła się w interesującym nas okresie największym wpływem na dworze ptolemejskim⁷⁰. Świadcstwo Plutarcha o różnicy w znaczeniu między Eurydyką i Berenike w polityce Ptolemeusza mogą potwierdzać przykłady małżeństw innych córek z tych związków. Druga córka Eurydyki, Lizandra, została bowiem na początku III w. żoną młodocianego króla macedońskiego Aleksandra, syna Kassandra, natomiast dwie córki Berenike – Arsinoe i Teoksena – zostały wydane za Lizymacha i Agatoklesa⁷¹. W tym

⁶⁷ Bosworth 2000, 233–236; Paschidis 2013, 128.

⁶⁸ Między 323 r. a 279 r. Meuss (2018, 131–136) odnotował 44 porozumienia między diadochami (nie licząc przekazu *Liber Suda*).

⁶⁹ Antygona urodziła się około 324 r., zob. Wolny 2018, 30.

⁷⁰ Plu. *Pyrr.* 4.4.

⁷¹ Iust. XXIII 2.

kontekście związanie Demetriusza z córką usuniętej w cień Eurydyki może wskazywać, że Ptolemeusz nie potraktował go jako partnera o najwyższym znaczeniu⁷².

Pewne przesłanki wskazują, że Demetriusz również mógł nie wiązać z zawartym porozumieniem większych nadziei. Przede wszystkim świadczyć o tym mogą losy Pyrrusa⁷³. Obecność władcy Epiru w kręgu Demetriusza była konsekwencją zawartego przed laty małżeństwa Poliorketesza z epirocką księżniczką Deidameią, siostrą Pyrrusa⁷⁴. Do Egiptu trafił on jako zakładnik, na co jednoznacznie wskazuje Plutarch⁷⁵. Tego typu rozwiązanie nie było czymś zupełnie nowym w świecie greckim, ponieważ praktyka wysyłania zakładników jako gwarancji zawartych porozumień była obecna zarówno w czasach przed Aleksandrem Wielkim, jak i późniejszych⁷⁶. Plutarch nie wspomina jednak, z czyjej inicjatywy Pyrrus pojawił się w Egipcie ani dlaczego wybrano właśnie jego. W literaturze przedmiotu interpretacja tych wydarzeń w dużej mierze zależy od tego, w jaki sposób postrzega się relację Pyrrusa z królem Egiptu. Część badaczy wskazuje, że w tym czasie Ptolemeusz dostrzegł potencjał wykorzystania Epiroty w Europie i postanowił uczynić go wiernym wykonawcą swojej polityki zagranicznej. Inni z kolei podkreślają dużą niezależność Pyrrusa w działaniu i wyprawę do Egiptu po porozumieniu z 299/298 r. przypisując przede wszystkim jego inicjatywie⁷⁷. W najnowszym studium tego zagadnienia Sotiris Kondis dowodzi, że po przybyciu do Egiptu to właśnie Pyrrus próbował wkraść się w łaski Ptolemeusza⁷⁸. Jeśli nawet zaś znalazł się on czasowo pod wpływem króla Egiptu, to sytuacja ta nie mogła trwać długo. Jak pokazuje bowiem wspomniany badacz, w okresie swego panowania w Epirze Pyrrus działał na niekorzyść interesów króla egipskiego w Europie⁷⁹.

Warto rozważyć, jakie znaczenie mogło mieć dla Demetriusza oddanie Pyrrusa jako zakładnika. Na pierwszy rzut oka wydaje się, że był to akt potwierdzający niezwykle ważną, jaką przywiązywał do zawarcia porozumienia. Na zakładnika oddawał brata swojej żony oraz człowieka, który walczył pod rozkazami Antygonidów i strzegł w obecnym czasie posiadłości Demetriusza w Grecji. Niektórzy badacze wskazywali nawet, że Pyrrus otrzymał tytuł

⁷² O tym, że Ptolemeusz mógł świadomie wybierać potomków do konkretnych małżeństw zob. Will 1964, 325–327.

⁷³ Plu. *Pyrrh.* 5.3.

⁷⁴ Plu. *Demetr.* 25.1–2.

⁷⁵ Z przekazu Pauzanasza (I 11.5 – *Πύρρος δὲ ἐπιόντων Μακεδόνων ἐς Αἴγυπτον παρὰ Πτολεμαῖον ἀναβαίνει τὸν Λάγον*) wynika, że Pyrrus przybył na dwór aleksandryjski jako uciekinier, ale autor dokonuje tutaj znacznego skrótu myślowego.

⁷⁶ D.S. XVI 2.1; Polib. XVIII 39.5–6; XXI 17.8; Liv. XXXIV 40.4.

⁷⁷ Najbardziej charakterystyczne opinie w tej sprawie wyrazili Tarn 1913, 20, 263–264, 269–270 oraz Lévêque 1957, 108–112, 125.

⁷⁸ Aktywność Pyrrusa w Egipcie może sugerować jego inicjatywę w przypadku wyprawy nad Nil, ale również prawdopodobne jest, że była to próba wykorzystania nowych okoliczności.

⁷⁹ Kondis 1992, 73–82.

*στρατηγὸς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος*⁸⁰. Głębsza analiza okoliczności towarzyszących porozumieniu z 299/298 r. pozwala jednak inaczej spojrzeć na stosunek Demetriusza do układu zawartego z Ptolemeuszem. Przede wszystkim Plutarch wspomina, że z chwilą wyprawy Demetriusza na Wschód Pyrrus pozostał w Grecji. Mógł on przybyć do Poliorketesa razem ze swoją siostrą Deidameią, ale autor nic na ten temat nie pisze. Zaznacza jedynie, że podróż Pyrrusa do Egiptu odbyła się przez morze (*ἔπλευσεν εἰς Αἴγυπτον*), co nie rozstrzyga, z którego miejsca wyruszył. Wobec milczenia Plutarcha niewykluczone zatem, że w momencie prowadzonych rozmów między Demetriuszem a Ptolemeuszem władca Epiru wciąż pozostawał w Europie. Taką interpretacją może wskazywać, że decyzja o udaniu się do Egiptu zapadła bez udziału Pyrrusa. Potraktowanie w taki sposób swojego lojalnego sprzymierzeńca przez Poliorketesa mogło wpłynąć na ich relacje, które w tym czasie i tak nie musiały być najlepsze. Kluczową w tym kontekście jest informacja Plutarcha o śmierci Deidamei niedługo po przybyciu do Demetriusza. Według bowiem innego świadectwa tego autora odejście żony Poliorketesa w decydującym stopniu wpłynęło na relacje obu władców, które stały się od tego momentu pełne nieufności⁸¹. Niewykluczone, że wraz z jej śmiercią przestała istnieć ostatnia nić porozumienia między Demetriuszem a Pyrrusem. W obecnej sytuacji politycznej władca Epiru nie był kluczowym sojusznikiem dla Poliorketesa, podczas gdy pierwszy ze wspomnianych nie widział w dalszym sojuszu z Demetriuszem szans odzyskania władzy w Epirze. Niezależnie więc od postrzegania roli Pyrrusa w polityce Ptolemeusza, dla samego Demetriusza fakt oddania takiego zakładnika nie musiał być szczególnie wiążący. Na koniec warto zauważyć, że jeżeli Pyrrus miał gwarantować dotrzymanie przez Poliorketesa stosownych ustaleń, to jego powrót do Europy w 298/297 r. wskazuje, że być może przestały one obowiązywać.

W obliczu pogorszenia relacji Pyrrusa z Demetriuszem zastanawiać mogą powody, dla których Ptolemeusz zgodził się na przyjęcie władcy Epiru jako zakładnika. Jak się wydaje, wyjaśnienia tego problemu możemy szukać w śmierci Deidamei i roli, jaką przypisuje temu wydarzeniu Plutarch. W tym miejscu wypada zgodzić się z koncepcją J. Seiberta, że Deidameia musiała umrzeć po zawarciu porozumienia w 299/298 r. bądź też wieści o jej śmierci zbyt późno dotarły do Egiptu. Warunki układu między dwoma władcami zostały więc uzgodnione jeszcze przed tym wydarzeniem⁸². Wedle takiej interpretacji porozumienie z Ptolemeuszem może być traktowane jako znaczny sukces Demetriusza.

⁸⁰ Bengtson 1937, 165–166; Lévêque 1957, 106–107; Walbank 1988, 202.

⁸¹ Plu. *Pyrrh.* 7.2.

⁸² Seibert 1967, 31–32.

W kontekście gwarancji dotrzymania przez Poliorketesa postanowień porozumienia z Ptolemeuszem warto wspomnieć o Aleksandrze, jego synu ze związku z Deidameią. Plutarch wspomina, że potomek Demetriusza zmarł w Egipcie (*ὁς ἐν Αἰγύπτῳ κατεβίωσε*)⁸³. Możliwe jest, jak sugerował Edwin Webster, że podróż Aleksandra nad Nil była konsekwencją układu z Ptolemeuszem. W tej sytuacji Pyrrus mógł sprawować nad synem Demetriusza opiekę, zwłaszcza że miał on wtedy co najwyżej 5 lat. Przyjęcie takiej koncepcji mogłoby wskazywać, że rzeczywistym gwarantem zawartych postanowień był nie władca Epiru, a właśnie Aleksander⁸⁴. Trudno jednak wyobrazić sobie, że osobistość o takiej randze jak Pyrrus została sprowadzona do roli opiekuna zakładnika. W tym miejscu należałoby jednak powrócić do wyrażonej przez J. Seiberta hipotezy, według której warunki porozumienia między Demetriuszem i Ptolemeuszem zostały ustalone, jeszcze zanim wieść o śmierci Deidamei dotarła do Egiptu. Władca kraju nad Nilem nie orientował się zatem w aktualnej pozycji Pyrrusa. Potwierdzałyby to też przypuszczenia, że pozycja Epiroty uległa gwałtownemu pogorszeniu. Wobec braku jasnych dowodów nie sposób jednak budować na koncepcji Webstera szerszych rozważań. Zwróćmy uwagę, że nawet jeżeli to Aleksander, a nie Pyrrus, miałby pełnić rolę gwaranta dotrzymania przez Demetriusza warunków porozumienia z Ptolemeuszem, to niekoniecznie wyklucza to wnioski z przedstawionych wyżej rozważań o stosunku Poliorketes do układu z 299/298 r. Jako syn zmarłej Deidamei Aleksander nie musiał odgrywać większej roli w polityce ojca, zwłaszcza że Demetriusz mógł typować na swojego następcę dorosłego już syna Antygona ze związku z cieszącą się wielką estymą Macedonką Filą⁸⁵.

4) Ostatnim problemem badawczym, który stawia przed nami relacja Plutarcha o porozumieniu między Demetriuszem i Ptolemeuszem, jest brak informacji na temat zaangażowania Lizymacha w toczące się wydarzenia, w tym zwłaszcza jego uczestnictwa w rokowaniach.

Udział wspomnianego władcy w analizowanym konflikcie sugeruje nam wzmiankowane przez Plutarcha walki w Cylicji między Demetriuszem i Lizymachem. Jak pamiętamy, autor nie precyzuje, kiedy miało dojść do tego spotkania. Wydaje się jednak, że jest ono słusznie datowane na pierwsze lata po bitwie pod Ipsos. Nie mogło bowiem nastąpić przed rokiem 301, ponieważ żadne ze źródeł nie pozwala przypuszczać, aby obaj władcy znaleźli się jednocześnie w którymś momencie na tym terenie. Nie było to możliwe również w trakcie ostatniej wyprawy Demetriusza do Azji w 287/286 r. Poliorketes był wtedy co prawda atakowany

⁸³ Plu. *Demetr.* 53.4.

⁸⁴ Webster 1922; Rostovtzeff 1922, 20–21. Por. Lévêque 1957, 107.

⁸⁵ Plu. *Demetr.* 37.4–5. Na temat Fili zob. Wehrli 1964.

przez wojska Lizymacha, ale dowodził nimi jego syn Agatokles⁸⁶. Poza tymi wydarzeniami Demetriusz przebywał na Wschodzie jedynie w okresie po bitwie pod Ipsos. Jak się wydaje, po 301 r. było kilka okazji, by doszło do ich bezpośredniego spotkania. Pierwszą z nich była podróż Demetriusza do Cylicji po swoją matkę Stratonikę, zaraz po bitwie pod Ipsos, ale Lizymach był wtedy aktywny w zachodniej Azji Mniejszej⁸⁷. Poza tym celem Demetriusza był jak najszybszy powrót do Grecji, gdzie udał się po pozostawieniu swojej matki na Cyprze⁸⁸. Na terenach Azji Mniejszej był także obecny Seleukos⁸⁹. Drugą z kolei okazją była obecność Poliorketesa, już po zawarciu układu z Seleukosem, w czasie której przebywał w regionie wschodniej części Morza Śródziemnego przez kilka lat.

Przekaz o wydarzeniach pod Soloi jest postrzegany najczęściej przez badaczy jako świadectwo wydarzeń rozgrywających się w trakcie wyprawy Lizymacha mającej na celu udzielenie w roku 299 pomocy Pleistarchowi, bratu Kassandra. Zważywszy na wrogi stosunek tych władców do Demetriusza, taka interpretacja wydaje się bardzo prawdopodobna. Jak starano się jednak wykazać, dotychczas analizowane źródła nie dają wystarczającej podstawy do tego, aby uznać lata 299–298 za czas wojny między Demetriuszem i Ptolemeuszem. Jeżeli zatem Lizymach podjął się wyprawy do Cylicji, to mógł spodziewać się, że jego działania spotkają się z reakcją nie tylko Demetriusza, ale również samego Seleukosa. Z przekazu Plutarcha wiadomo jednak, że jeszcze przed powrotem Poliorketesa do Europy jego relacje ze wspomnianym sprzymierzeńcem uległy pogorszeniu. Seleukos miał najpierw złożyć Poliorketesowi ofertę odkupienia Cylicji, traktując prawdopodobnie tę krainę jako małżeński posag Stratoniki. Kiedy zaś ten odmówił, a Seleukos zażądał Tyru i Sydonu, Demetriusz odpowiedział, że chociażby miał przegrać jeszcze tysiąc takich bitew jak Ipsos, nie będzie płacił za przywilej posiadania Seleukosa jako zięcia. Odrzucając propozycję, jednocześnie umocnił garnizony w podległych sobie miastach⁹⁰. Dlatego również prawdopodobna co datacja wydarzeń pod Soloi na rok 299 jest interpretacja zaproponowana przez Boswortha, zdaniem którego do ataku Lizymacha na Cylicję miało dojść w momencie konfliktu między Demetriuszem a Seleukosem⁹¹. Co prawda John Grainger sugerował, że konflikt o Cylicję, Tyr i Sydon miał miejsce w czasie wzmiankowanego przez Plutarcha ataku Lizymacha i Ptolemeusza na ziemie Deme-

⁸⁶ Plu. *Demetr.* 46.4.

⁸⁷ Memn. FGrH 439 F. 4.9. ; Landucci Gattinoni 1992, 161.

⁸⁸ Plu. *Demetr.* 30, 2. O tym, że z Cylicji udał się najpierw na Cypr, świadczy późniejsza wzmianka Plutarcha o oblężeniu Salaminy na Cyprze przez Ptolemeusza, gdzie uwięzione zostać miały dzieci Demetriusza wraz z jego matką (*Demetr.* 35.3).

⁸⁹ D.S. XX 1.5.

⁹⁰ Plu. *Demetr.* 32.7–33.1. Plutarch przedstawia żądania Seleukosa jako niszczycielską moc jego chciwości, zob. Duff 1999, 117.

⁹¹ Bosworth 2002, 265–266. Podobnie Wheatley, Dunn 2020, 299.

triusza w 294 r., ale to nie wydaje się przekonujące. Plutarch umieszcza bowiem te wydarzenia już po powrocie Demetriusza do Europy i przyjęcie koncepcji J. Graingera byłoby zbyt dużą ingerencją w porządek chronologiczny przedstawiony przez antycznego dziejopisa⁹².

Badacze, którzy umieszczają wyprawę Lizymacha do Cylicji w kontekście wydarzeń wojny między diadochami, wskazują, że pominięcie tego władcy w toczących się rokowaniach nie było możliwe, ponieważ był on sojusznikiem Ptolemeusza⁹³. Dlatego niektórzy z nich przypuszczają, że w omawianym okresie doszło do zacieśnienia relacji nie tylko między Demetriuszem i Ptolemeuszem, ale także z Lizymachem. Wskazuje się zwłaszcza, że ten ostatni obawiał się zagrożenia, jakie niesła ze sobą flota Poliorketes, której działania zostały co prawda przerwane w związku z wyprawą Demetriusza do Cylicji, ale która mogła je wznowić z jeszcze większą intensywnością po sojuszu z Seleukosem⁹⁴.

Pewne przesłanki wskazują jednak, że stosunki między Lizymachem i Ptolemeuszem mogły ulec pogorszeniu. Niektórzy badacze sugerowali, że król Egiptu miał wspólnie z Seleukosem zgodzić się na powrót Demetriusza do Europy, aby osłabić pozycję Lizymacha⁹⁵. Wyjaśnieniem ewentualnego rozłamu między Lizymachem i Ptolemeuszem może być kwestia Miletu. Źródła numizmatyczne pozwalają przypuszczać, że Demetriusz utrzymał władzę nad tym miastem po bitwie po Ipsos⁹⁶. Nie wiadomo jednak, czy kontrola ta miała charakter trwały. Pewną przesłanką jest tutaj inskrypcja o desygnowaniu Demetriusza na funkcję *stephanophorosa*, urzędnika eponimicznego w Milecie, w 295/294 r.⁹⁷. Stanley Burstein zauważył bowiem, że w przypadku innych władców, którzy piastowali ten urząd – Aleksandra Wielkiego, satrapy Karii Asandra oraz króla seleukidzkiego Antiocha I – widniejące w inskrypcji daty nie były przypadkowe, ale wyznaczały pierwszy pełny rok po przejściu kontroli nad miastem. W podobnym tonie inskrypcja informuje na temat zdobycia władzy przez Antygonidów w 313 r. Prawdopodobnie zatem potwierdzenie faktu piastowania urzędu *stephanophorosa* w roku 295/294 jest świadectwem wskazującym na moment przejścia przez

⁹² Plu. *Demetr.* 35.5–6; Grainger 1990, 143–144. Na temat zdobycia Cylicji przez Seleukosa zob. ostatnio Zielinski, 2019.

⁹³ Wolny (2018, 27), akceptując, że układ Demetriusza z Ptolemeuszem nie mógł zostać zawiązany bez udziału innych władców, wymienia Kassandra oraz Seleukosa, ale pomija Lizymacha, który jako sprzymierzeniec Ptolemeusza tym bardziej powinien zostać uwzględniony w takim układzie.

⁹⁴ Manni 1951, 45 przyp. 16. Landucci-Gattinoni (1992, 166–167) określiła te koncepcje jako sugestywne domysły, które nie mają oparcia w źródłach.

⁹⁵ Saitta 1955, 82.

⁹⁶ Newell 1978, 59–63.

⁹⁷ Chociaż ostatnio pojawiły się koncepcje o przesunięciu dat odnotowanych w inskrypcji (Wörrle 1988 na temat listy C; Rhodes 2006, 116 na temat listy A), rok objęcia przez Demetriusza funkcji *stephanophorosa* wydaje się pozostawać właściwy. Na temat Miletu w czasach diadochów zob. Nawotka 2011.

Demetriusza kontroli nad Miletem, co miałyby się dokonać w roku 296/295⁹⁸. Oznaczałoby to, że między bitwą pod Ipsos a wspomnianą datą Demetriusz utracił kontrolę nad miastem. Próbując odpowiedzieć na pytanie, kto mógł wtedy tymczasowo przejąć tam władzę, S. Burstein oparł się na liście Ptolemeusza II do mieszkańców Miletu z 262/261 r. Jest w nim mowa (l.4–6) o uwolnieniu miasta przez ojca władcy od surowych oraz uciążliwych podatków i opłat narzuconych przez poprzedników. Stanley Burstein zaproponował więc, że władcą, który mógł odebrać Milet Demetriuszowi, był właśnie Ptolemeusz I⁹⁹. Zwrócenie tej *polis* synowi Antygona zamiast Lizymachowi mogło być zatem jednym z warunków porozumienia Poliorketes z Ptolemeuszem i tym samym dowodzić pogorszenia relacji władcy Egiptu z Lizymachem. Trudno jednak zaakceptować inną koncepcję S. Bursteina, według której wspomniany układ miał miejsce w 297/296 r.

W kontekście sojusznika Ptolemeusza warto jednak ponownie odwołać się do specyfiki porozumień między diadochami. Przede wszystkim wydarzenia wojen tego okresu pokazują, że strony związane sojuszem zawierały porozumienia z wrogiem w tym samym momencie. Najważniejszy przykład odnajdujemy w związku z wydarzeniami trzeciej wojny diadochów. W 315 r. koalicja Ptolemeusza, Kassandra i Lizymacha postawiła Antygonowi ultimatum związane z odstąpieniem przez niego części podbitych terytoriów i podziałem łupów zdobytych w wojnie z Eumenesem. W słynnym liście Antygona do mieszkańców miasta Skepsis w 311 r. czytamy jednak, że najpierw stosowne porozumienia zawarte zostały z Kassanadrem i Lizymachem, a dopiero potem przybyli do niego posłowie od Ptolemeusza z prośbą o włączenie do traktatu¹⁰⁰. Wspomniane ultimatum wystosowane wobec Antygona przez jego wrogów zakładało również uznanie panowania Seleukosa w Babilonii. Tymczasem tekst inskrypcji nie wspomina o tej osobie¹⁰¹. Niewykluczone, że podobną analogię możemy zauważyć w kontekście wojny koalicji władców z Demetriuszem jako królem Macedonii w latach 288–287. Na skutek przewagi liczebnej Poliorketes rozpoczął rozmowy pokojowe, ale prawdopodobnie zawarł separatystyczny pokój z Pyrrusem i prowadził odrębne negocjacje z Ptolemeuszem¹⁰². Co więcej, Plutarch podkreśla, że celem Demetriusza wyruszającego po zawartych porozumieniach do Azji Mniejszej były tamtejsze krainy należące do Lizymacha¹⁰³. W świetle powyższych przykładów przypuszczenie, że wspomniany władca zawarł porozumienie

⁹⁸ *Syll*³ 322 = *I. Miletos I* 3, 123; Burstein 1980, 78–79.

⁹⁹ Treść listu zob. Welles 1934, 71–77. Do koncepcji Bursteina przychylają się m.in. Lund (1992, 89) oraz Wheatley, Dunn (2020, 293).

¹⁰⁰ Welles 1934, nr. 1 w. 26–31.

¹⁰¹ Bosworth 2002, 242–244

¹⁰² Habicht 1979, 45–46; Meeus 2015, 159–160.

¹⁰³ *Plu. Demetr.* 46.2.

w 298 r., jest zatem tak samo prawdopodobne jak to, że mógł on dołączyć do niego później bądź też zawrzeć z Demetriuszem odrębny pokój.

IV

Osobnego potraktowania wymaga świadectwo Plutarcha zawarte w biografii Demetriusza. Jak pamiętamy, sekwencja wydarzeń przedstawionych przez tego autora opisuje przybycie Demetriusza do Syrii, a następnie porozumienie zawarte przez tego władcę z Ptolemeuszem. Analizując relacje Plutarcha, należy jednak mieć na uwadze sposób, w jaki ów autor konstruował narrację w swoich historiografiach. Jednym z charakterystycznych dla jego pisarstwa elementów jest bowiem kompresja chronologiczna polegająca na streszczaniu w krótkiej narracji wielu wydarzeń rozgrywających się w dłuższym okresie. Zabieg ten sprawia, że Plutarch tworzy iluzję chronologicznej bliskości wydarzeń i istnienie pomiędzy nimi związku przyczynowo-skutkowego¹⁰⁴. W samej biografii Demetriusza przykłady takiej praktyki odnajdujemy zarówno w narracji poświęconej obecności Poliorketesasa w Syrii w latach 314–312 oraz Babilonii i Azji Mniejszej w latach 310–308, jak też w opisie bezpośrednich działań Demetriusza po bitwie pod Ipsos¹⁰⁵. W dwóch ostatnich przypadkach kompresja informacji pozwala Plutarchowi przenieść narrację o losach Demetriusza do Europy i skupić się na jego relacjach z Atenami. Zwraca uwagę, że z podobnym elementem mamy do czynienia w związku z cytowanym przekazem Plutarcha o porozumieniu z 299/298 r. Obecność Demetriusza na Wschodzie kończy bowiem informacja o wybuchu zamieszek wewnętrznych w Atenach i wyprawie, jaką podjął syn Antygona celem zdobycia miasta¹⁰⁶. Niewykluczone zatem, że relacjonując działania Demetriusza w tym czasie, Plutarch pominął wiele istotnych wydarzeń, które mogłyby w sposób zasadniczy zmienić naszą interpretację wydarzeń z lat 299–298.

V

Zaprezentowane rozważania ukazują, że pojawiająca się w historiografii teza o wojnie stoczony przez diadochów w latach 299–298 nie znajduje wystarczającego oparcia w źródłach. Przekazy źródłowe, które umieszczane są przez badaczy w tym okresie i tworzą obraz tego konfliktu, możemy bowiem interpretować bez konieczności budowania tak śmiałej koncepcji. Uwaga ta dotyczy przede wszystkim informacji o ataku Demetriusza na Samarię, którego datacja przekazana przez Euzebiusza wydaje się właściwa. Wydarzenia wzmiankowane przez

¹⁰⁴ Pelling 1980, 127–128.

¹⁰⁵ Plu. *Demetr.* 5–7, 30; Wheatley 2001; 2009.

¹⁰⁶ Plu. *Demetr.* 33.1–2. Na temat tych wydarzeń zob. Rzepka 1997, 10–17.

inskrypcję z Aspendos również odnoszą się do innego okresu niż lata 299–298. W konsekwencji tego należy odrzucić przypuszczenie, że oba wspomniane świadectwa mogą być interpretowane jako odnoszące się do motywów, które skłoniły Demetriusza i Ptolemeusza do zawarcia porozumienia. Jedyne przekazem źródłowym w którym relacjonowane wydarzenia mogą potwierdzać tezę o wojnie diadochów, jest informacja Plutarcha o konflikcie Demetriusza i Lizymacha w Cylicji. Jak jednak starano się wykazać, kontekst historyczny tego przekazu nie jest jasny i możemy powiedzieć o nim jedynie to, że wzmianka Plutarcha dotyczy okresu kilku lat obecności Poliorketesa po zawarciu sojuszu z Seleukosem. Jednocześnie przekonanie, że we wspomnianym okresie doszło do zmagania diadochów, opiera się w dużej mierze na relacji Plutarcha. Tymczasem nie można zapominać, że stosowana w jego biografii technika kompresji sprawia, że przedstawiony przez niego obraz wydarzeń może być mocno zniekształcony.

Bibliografia

- Austin M., 2006: *The Hellenistic World from Alexander to Roman conquest*, Cambridge.
- Bagnall R.S., 1976: *The Administration of the Ptolemaic Possessions Outside Egypt*, Leiden.
- Beloch K.J., 1927: *Griechische Geschichte*, Berlin–Leipzig.
- Bengtson H., 1937: *Die Strategie in der hellenistischen Zeit*, München.
- Billows R.A., 1989: *Anatolian Dynasts: The case of the Macedonian Eupolemos in Karia*, „CA” 8, 173–206.
- Billows R.A., 1997: *Antigonos the One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State*, Berkeley–Los Angeles–Oxford.
- Bing J.D., 1973: *A Further Note on Cyinda/Kundi*, „Historia” 22: 346–350
- Bosworth A.B., 2000: *Ptolemy and the Will of Alexander*, [w:] *Alexander the Great in Fact and Fiction*, red. A.B. Bosworth, E. Baynham, Oxford, 207–241.
- Bosworth A.B., 2002: *The Legacy of Alexander: Politics, Warfare, and Propaganda under the Successors*, Oxford.
- Bryce T.R., 1986: *The Lycians in Literary and Epigraphic Sources*, Copenhagen.
- Buraselis K., 1980: *Das hellenistische Makedonien und die Ägäis: Forschungen zur Politik des Kassandros unter drei ersten Antigoniden (Antigonos Monophthalmos, Demetrios Poliorketes und Antigonos Gonatas) im Ägäischen Meer und in Westkleinasien*, München.
- Burstein S.M., 1980: *Lysimachus and the Greek Cities of Asia: The Case of Miletus*, „Ancient World” 3, 73–79.

- Burstein S.M., 1985: *The Hellenistic Age from the Battle of Ipsos to the Death of Kleopatra VII*, Cambridge.
- Caroli C.A., 2007: *Ptolemaios I. Soter: Herrscher zweier Kulturen*, Konstanz.
- Cohen G.M., 2006: *The Hellenistic Settlements in Syria, the Red Sea Basin, and North Africa*, Berkley–Los Angeles–London.
- Corradi G., 1929: *Studi Ellenistici*, Torino.
- Crowfoot J.W., Kenyon K.M, Sukenik E.L., 1942: *The Buildings at Samaria*, London.
- Dixon M.D., 2014: *Late Classical and Early Hellenistic Corinth: 338–196 B.C.*, London–New York.
- Duff T.E., 1999: *Plutarch's Lives: Exploring Virtue and Vice*, Oxford.
- Dreyer B., 2000: *Athen und Demetrios Poliorketes nach der Schlacht von Ipsos (301 v.Chr.): Bemerkungen zum Marmor Parium, FGrHist 239 B 27 und zur Offensive des Demetrios im Jahre 299/8 v.Chr.*, „Historia” 49, 54–66.
- Dušek J., 2011: *Administration of Samaria in the Hellenistic Period*, [w:] *Samaria, Samaritans, Samaritans: Studies on Bible, History and Linguistics*, red. J. Zsengellér, Berlin, 71–88.
- Elkeles G., 1941: *Demetrios der Stadtbelagerer*, Breslau.
- Grabowski T., 2010: *Ostatni triumf Ptolemeusza. Czwarta wojna syryjska (221–217 przed Chr.)*, Kraków.
- Grabowski T., 2010a: *Związek Etolski w polityce greckiej pierwszych Ptolemeusza*, [w:] *Hortus Historiae. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Józefa Wolskiego w setną rocznicę urodzin*, red. E. Dąbrowa et al., Kraków, 191–218.
- Grainger J.D., 1990: *Seleukos Nikator: Building a Hellenistic Kingdom*, London.
- Grainger J.D., 2009: *Cities of Pamphylia*, Oxford.
- Gregory A.P., 1995: *A Macedonian δυνάστης: Evidence for the Life and Career of Pleistarchos Antipatrou*, „Historia” 44, 11–28.
- Griffith G.T., 1935: *Mercenaries of the Hellenistic World*, Cambridge.
- Habicht C., 1979: *Untersuchungen zur politischen Geschichte Athens im 3. Jahrhundert v. Chr.*, München.
- Hornblower J., 1981: *Hieronimus of Cardia*, Oxford.
- Hünerwadel W., 1900: *Forschungen zur Geschichte des Königs Lysimachos*, Leipzig.
- Kondis S., 1992: *New Thoughts on the Relations between Pyrrhus and Ptolemy I*, [w:] *Age of Pyrrhus*, red. T. Hackens et al., Louvain-la-Neuve, 73–82.

- Kosmetatou E., 2010: *A Joint Dedication of Demetrios Poliorketes and Stratonike in the Delian Artemision*, [w:] *Studies in Greek Epigraphy and History in Honor of Stephen V. Tracy*, red. G. Reger, F.X. Ryan, T.F. Winters, Bordeaux, 213–228.
- Lach G., 2012: *Wojny diadochów*, Zabrze–Tarnowskie Góry.
- Lach G., 2014: *Ipsos 301 p.n.e.*, Warszawa.
- Landucci Gattinoni F., 1992: *Lisimaco di Tracia nella prospettiva del primo ellenismo*, Milano.
- Laroche E., 1979: *L'inscription lycienne*, [w:] *Fouilles de Xanhtos*, VI: *La stèle trilingue du Létôon*, red. H. Metzger et al., Paris, 49–127.
- Lévêque P., 1957: *Pyrrhos*, Paris.
- Lund H.S., 1992: *Lysimachus: A Study in Early Hellenistic Kingship*, London–New York.
- Macurdy G.H., 1932: *Hellenistic Queens: A Study of Woman Power in Macedonia, Seleucid, Syria, and Ptolemaic Egypt*, Baltimore.
- Manni E., 1951: *Demetrio Poliorcete*, Roma.
- Mastroncinque A., 1979: *Le Caria e la Ionia meridionale in epoca ellenistica: (323–188 a. C.)*, Roma.
- Meeus A., 2015: *The Career of Sostratos of Knidos: Politics, Diplomacy and the Alexandrian Building Programme in the Early Hellenistic Period*, [w:] *Greece, Macedon and Persia. Studies in Social, Political and Military History in Honour of Waldemar Heckel*, red. T. Howe, E.E. Garvin, G. Wrightson, Oxford, 143–171.
- Meeus A., 2018: *Friendship and Betrayal: The Alliances among the Diadochi*, [w:] *Ancient Macedonians in the Greek and Roman Sources*, red. T. Howe, F. Pownall, Swansea, 103–136.
- Mehl A., 1986: *Seleukos Nikator und sein Reich*, Louvain.
- Meiggs R., 1982: *Trees and Timber in the Ancient Mediterranean World*, Oxford.
- Merker I.L., 1970, *The Ptolemaic Officials and the League of the Islanders*, „Historia” 19, 141–160.
- Meyer E., 1925: *Die Grenzen der Hellenistischen Staaten in Kleinasien*, Leipzig.
- Mørkholm O., 1991: *Early Hellenistic Coinage from the Accession of Alexander to the Peace of Apamea (336–188 BC)*, Cambridge.
- Nawotka K., 2011: *How to Handle a King: Miletus and the Successors*, „Eos” 98, 27–42.
- Newell E.T., 1978: *The Coinages of Demetrius Poliorcetes*, Chicago (reprint z 1927).
- Niese B., 1893: *Geschichte der griechischen und makedonischen Staaten seit der Schlacht bei Chaeronea*, Gotha.

- Ovadia A., 1983: *Macedonian Elements in Israel*, [w:] *Ancient Macedonia III : Papers Read at the third International Symposium held in Thessaloniki, September 21–25, 1977*, Thessaloniki, 185–193.
- Paschidis P., 2013: *Agora XVI 107 and the Royal Title of Demetrius Poliorcetes*, [w:] *After Alexander: The Time of the Diadochi (323–281 BC)*, red. V. Alonso Troncoso, E.M. Anson, Oxford–Oakville, 121–141.
- Pelling C., 1980: *Plutarch's Adaptation of His Source-Material*, „JHS” 100, 127–140.
- Piccard O., 1979: *Chalkis et la confédération eubéenne. Étude de numismatique et d'histoire (IVe–Ier siècle)*, Athens–Paris.
- Rhodes P.J., 2006: *Milesian Stephanephoroi: Applying Cavaignac Correctly*, „ZPE” 157, 116.
- Robert L., 1945: *Le Sanctuaire de Sinuri près de Mylasa*, Paris.
- Rostovtzeff M., 1922: *A Large Estate in Egypt in the Third Century B.C. A Study in Economic History*, Madison.
- Rzepka J., 1997: *Stasis w hellenistycznych Atenach w latach 322–287*, „Przegląd Historyczny” 88/1, 1–30.
- Saitta G., 1955: *Lisimaco di Tracia*, „Kokalos” 1, 62–154.
- Segre M., 1934: *Decreto di Aspendos*, „Aegyptus” 14: 253–268.
- Seibert J., 1967: *Historische Beiträge zu den dynastischen Verbindungen in hellenistischer Zeit*, Wiesbaden.
- Seibert J., 1969: *Untersuchungen zur Geschichte Ptolemaios' I*, München.
- Seibert J., 1970: *Philokles, Sohn des Apollodoros*, „Historia” 19, 337–351.
- Sherwin-White S., 1978: *Ancient Cos: An Historical Study from the Dorrian Settlement to the Imperial Period*, Göttingen.
- Simpson R.H., 1957: *A Note on Cyinda*, „Historia” 6, 503–504.
- Tarn W.W., 1913: *Antigonos Gonatas*, Oxford.
- Walbank F.W., 1988: *From the Battle of Ipsus to the Death of Antigonos Doson*, [w:] *History of Macedonia: 336–167 B.C.*, III, red. N.G.L. Hammond, F.W. Walbank, Oxford, 199–258.
- Waterfield R., 2019: *Dzielenie łupów. Wojna o imperium Aleksandra Wielkiego*, Warszawa.
- Webster E.W., 1922: *Alexander, the Son of Demetrius Poliorcetes*, „CP” 17/4, 357–358.
- Wehrli C., 1964: *Phila, fille d'Antipater et épouse de Démétrius, roi des macédoniens*, „Historia” 13: 140–146.
- Wehrli C., 1968: *Antigone et Demetrios*, Genève.

- Welles C.B., 1934: *Royal Correspondence in the Hellenistic Period*, New Haven.
- Wheatley P., 2001: *Three Missing Years in the Life of Demetrius the Besieger: 310–308 B.C.*, „Journal of Ancient Civilisations” 16, 9–19.
- Wheatley P., 2009: *The Besieger in Syria, 314–312 B.C. Historiographic and Chronological Notes*, [w:] *Alexander & His Successors: Essays From the Antipodes*, red. P. Wheatley, R. Hannah, Claremont, 323–333.
- Wheatley P., Dunn C., 2020: *Demetrius the Besieger*, Oxford.
- Will E., 1964: *Ophellas, Ptolémée, Cassandre et la chronologie*, „REA” 66, 320–333.
- Will E., 1984: *Adventures of Demetrius Poliorcetes (301–286)*, [w:] *Cambridge Ancient History*, VII.1, red. F.W. Walbank *et al.*, Cambridge, 101–109.
- Will E., 2003: *Historie politique du monde hellénistique*, Paris.
- von Willamowitz-Mollendorf U., 1881: *Antigonos von Karystos*, Berlin.
- Winnicki J.K., 1989: *Operacje wojskowe Ptolemeuszów w Syrii*, Warszawa.
- Wolny M., 2018: *Działania Pyrrusa w sojuszu z Antygonem Monofthalmosem i Demetriošem Poliorketesem przeciwko koalicji diadochów – uwarunkowania polityczne i konsekwencje wydarzeń lat 307–301 p.n.e.*, „Echa Przeszłości” 19, 9–36.
- Wörrle M., 1988: *Inschriften von Herakleia am Latmos*, „Chiron” 18, 431–437.
- Yardley J.C., Wheatley P., Heckel W., 2011: *Justin: Epitome of the Phillipic History of Pompeius Trogus*, I, Oxford.
- Zadorojnyi A.V. (1999), *Sappho and Plato in Plutarch, Demetrius 38*, [w:] *Plutarco, Platon y Arystoteles. Actas del V Congreso Internacional de la I.P.S., Madrid–Cuenca, 4–7 de Mayo de 1999*, red. P. Jimenes, J.G. Lopez, R.M. Aguilar, Madrid, 515–532.
- Zielinsky A., 2019: “Capture” of Cilicia by Seleucus I: Revision of Dating, „Shodoznavstvo” 83, 3–24.

Tomasz Zieliński
Uniwersytet Jagielloński
tomasztymoteusz.zielinski@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0544-9152